

УДК 130.122:+37

О. М. Барно,

доктор педагогічних наук, доктор філософії, професор, академік АМСКП,  
(Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Г. Сковороди, м. Переяслав-Хмельницький)

### ЛЮДИНА – ОСНОВА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ СУСПІЛЬСТВА

*У статті окреслено ключові завдання освіти як найважливішого інституту культури. Охарактеризовано педагогіку як гуманітарну науку про виховання людини. Окреслено основні напрямки педагогіки в історичному контексті її розвитку. Здійснено аналіз поняття «духовність», яке автор пов'язує з «вищою частиною людської істоти», з «внутрішнім життям» і «духовною сутністю» людини на відміну від того, що пов'язано з матеріальною, тілесною галуззю людського життя. Духовний розвиток особистості – розвиток, спрямований на індивідуальний прояв у системі мотивів двох фундаментальних потреб – ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити й діяти для інших.*

**Ключові слова:** *духовний розвиток особистості, освіта, дух-душа-тіло, індивідуальність, духовний стан.*

Освіта як найважливіший інститут культури покликана вирішувати відповідальні в моральному сенсі завдання засобами ціннісної взаємодії, сприяти піднесенню потреб особистості відносно цінностей життя, мистецтва, культури. У більшості спроб дослідників визначити феномен «цінності» загальним є виділення їх як результативних компонентів будь-якої культури, що втілює ідеали й уявлення про еталон. Цінності являють собою такі характеристики об'єктів і процесів, які мають найважливіші позитивні значення для людей. В енциклопедичній педагогічній літературі цінностями виховання називають об'єкти, явища, загальні абстрактні ідеї, які втілюють суспільні ідеали й виступають як норми. Основні ціннісно-педагогічні розуміння системи виховання у вищій школі є елементами когнітивних, ціннісних і регулятивних парадигм освіти, тобто визначають світогляд, компетентність, творчу спрямованість, моральну основу й принципи поведінки всіх суб'єктів освітнього процесу, у тому числі їх життєві цілі й домінуючі мотиви життєдіяльності. Метою професійної підготовки є не лише пряма трансформація загальнолюдського ціннісного досвіду, але й формування в майбутніх фахівців готовності до вибору моральних цінностей, створення моральних критеріїв, заснованих на гуманістичних ідеалах.

Педагогіка займає особливе місце серед гуманітарних наук, будучи наукою про виховання людини. Очевидно, що поняття «людина» буде для неї головним, що визначає її сутність, цілі, завдання й закономірності, усю систему її внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків. Тут доречно згадати слова, що стали крилатими, видатного педагога К. Д. Ушинського: «Якщо педагогіка прагне виховати людину у всіх відношеннях, то вона повинна спочатку пізнати її у всіх відношеннях». Інший видатний педагог, наш сучасник В. О. Сухомлинський, підкреслюючи важливість цього поняття, писав, що ефективність виховного процесу значною мірою залежить від того, що учні знають про людину [5].

Радянська педагогіка розглядала людину з позицій марксистсько-ленінської ідеології й бачила в ній, насамперед, «продукт середовища». Обмеження його буття соціально-біологічними рамками й заперечення його головної, «метафізичної» складової – душі – призвело до односторонності в розумінні людини, ущербності «образу» і не могло не позначитися негативно як на педагогічній практиці, так і на результатах наукових досліджень. Найчастіше вони із труднощами підганялися під чисто матеріалістичне розуміння душевного життя при ігноруванні явно виражених фактів взаємодії й взаємовпливу між психічними, парапсихічними й тілесними явищами. «Ми розібрали людину на частини й добре навчилися «рахувати» кожну з них, – пише академік А. Н. Леонтьєв, – а от зібрати людину воедино ми не в змозі» [2].

Що стосується гуманістичної педагогіки, то слід зазначити, що антропоцентрична установка на самодостатність людини, прийнята нею, визнання наявності в ній душі при запереченні її Творця – Бога, також спотворює наукову картину світу, не дозволяє об'єктивно визначити роль і місце в ній людини, а отже, правильно описати й сформувати ефективну виховну систему.

Найбільш всеохоплююче визначення людини, її повний і цілісний образ представляє християнська антропологія – традиційне вчення Церкви про її природу й сутність. Християнська антропологія нерозривно пов'язана із християнською антропологією – вченням про походження людини – і християнською сотеріологією – вченням про кінцеву мету її буття. Згідно із цими вченнями, людина, створена за образом і подобою Творця, для якої Він і створив світ, є вінцем творіння. Її перевага над усім суцільним пояснюється дуалізмом її природи, одночасною приналежністю до двох світів: видимого, фізичного – це її тіло, і невидимого, духовного (трансцендентного) – це її душа. «Та незмінна стійкість особистості, яку ми маємо на увазі під словом «Я», що створює ідентичність нашої індивідуальності, – пише митрополит Пітирим, – визначається з погляду християнської антропології саме душею, нематеріальним субстратом, у якому закладена вся інформація про наше «Я».

Світ людини (мікрокосм) настільки ж цілісний і складний, як і світ природи (макрокосм). Він суперечливий і відрізняється обмеженістю фізичної природи людини при спрямованості її духу в нескінченність.

Образ Божий людині даний, подоба задана, тому кінцева мета її земного життя – досягти ідеалу Богоуподібнення (обоження, святості) при благодатній допомозі з неба. Образ Божий «написаний» у вищих властивостях людської душі – у безсмерті, розумі, здатності до чистої, безкорисливою любові. Бути образом Божим – означає бути творінням особистісним, тобто вільним і відповідальним.

Великому російському педагогові К. Д. Ушинському належить заслуга впровадження християнського визначення людини в науково-педагогічний побут. Потім, уже в наші дні, професор і священник В. В. Зеньковський вслід за великим педагогом і вченим застосував у своїх педагогічних працях антропологічний принцип, зберігаючи, при глибокій науковій пропрацьованості матеріалу й об'єктивності оцінок, вірність християнському вченню про людину в проекції на проблеми дитини.

Необхідно кілька слів сказати про висновки, зроблені цим ученим, оскільки вони мають принципове значення для нашої роботи.

Не взяті до уваги й часно не задоволені запити духу компенсуються за рахунок інших сфер. Це приводить до розладу в ієрархії психічних сил, а в соціальному житті виявляється, як усвідомлене або неусвідомлене прагнення особистості до жорстокості, фізичного або морального саморуйнування, яке виявляється в різних аномаліях поведінки (брутальність, хуліганство, алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, самогубства, участь у деструктивних сектах та ін.).

Беручи до уваги внутрішню цілісність та ієрархічність будови особистості (дух-душа-тіло), навчальні заклади повинні однаково піклуватися про всі три сфери її реального буття.

Суттєве значення має також думка вченого про те, що духовне життя саме по собі (у своєму суб'єктивному боці) не містить критерію правильності її напрямку.

Зі сказаного очевидно, що антропологічний принцип у підході до проблем виховання, послідовно використаний В. В. Зеньковським, дозволив йому зробити глибокі висновки, що мають велике науково-практичне значення, зокрема, що стосується поняття «терпимість».

Слово «духовність» у сьогоденнішому слововживанні пов'язується із «вищою частиною людської істоти», з «внутрішнім життям» і «духовною сутністю» людини на відміну від того, що пов'язано з матеріальною, тілесною галуззю людського життя.

У світських колах під духовністю розуміється багатство внутрішнього світу особистості (С. К. Бондирева), родове визначення способу людського життя, пов'язаного з відкриттям самоцінного, очевидного і необхідного сенсу власного існування (В. І. Слободчиков, Є. І. Ісаєв), торжество ідеального початку і підпорядкування себе духовно виправданим цілям (Б. Т. Лихачов), відображення ідеального в контексті власної життєдіяльності (І. М. Іллічова). За визначенням І. М. Іллічової, «духовність – це вираження потенційної та актуальної сутності людини, принцип її життєдіяльності, психологічна якість суб'єкта, специфічна активність, спрямована на відображення ідеального (принципи, норми, цілі життя тощо), що проявляється у відповідальності, самоактуалізації, пошуках сенсу життя, наявності особливих потреб, у тому числі і потреби самопізнання».

У різноманітних пошуках природи духовності В. В. Знаков вважає можливим виділити 4 напрями [3, с. 24-26].

Перший напрям пов'язаний з пошуками коренів духовності не в самій людині, а в продуктах її життєдіяльності, в об'єктивації вищих проявів людського духу, у творчості, науці та мистецтві. Духовність розглядається в цьому напрямку, як результат прилучення суб'єкта до загальнолюдських цінностей духовної культури.

Другий напрям є вивченням ситуативних і особистісних чинників, що сприяють виникненню у людини духовних станів. Духовний стан – це психологічний феномен, коли, на думку автора, «людина тимчасово не помічає зовнішнього світу, свого тілесного, а зосереджується на осмисленні і переживанні духовних цінностей, тобто пізнавальних, етичних, естетичних аспектів людського буття». Таким чином, духовність протистоїть матеріальному світу. До вершин духовного буття людина піднімається в рідкісні хвилини інтелектуальних осяянь і вирішення морально-важких етичних конфліктів. У такі хвилини в її особистісному знанні, індивідуальному досвіді саморозвитку з'являється щось більше, ніж психологічна модель зовнішніх подій: виникає їх внутрішній зміст – психологічна основа духовності, того, що стало предметом етичної та духовної рефлексії інтелектуальної рефлексії суб'єкта.

У межах третього напрямку духовність розглядається, як принцип саморозвитку та самореалізації людини, звернення до вищих ціннісних інстанцій. Розвиток і самореалізація духовного Я суб'єкта починається тоді, коли він усвідомлює необхідність визначення для себе того, що представляють для нього такі поняття, як істина, добро, краса та інші духовні цінності. Поява уявлень і думок про ці речі говорить про психологічну можливість і готовність до їх засвоєння – формування.

Мотиваційною основою психологічної готовності є духовні потяги суб'єкта. Духовними потягами К. Ясперс називав «прагнення до пізнання певного стану буття і до посвячення себе цьому стану, що

виявляється в цінностях – релігійних, естетичних, етичних, які належать до поглядів суб'єкта на істину, переживаним як абсолютні» [1]. Духовні потяги відображають складну психічну реальність, існування фундаментального переживання, «що виникає з відданості людини духовним цінностям: сум за ними, коли їх немає, насолоду від їх задоволення». Важливим моментом формування та розвитку духовних цінностей у морально-рефлексивній свідомості є поява почуття внутрішньої особистої свободи. Свобода розглядається, як духовний стан, як самовідчуття людини. Розвиток духовності як самореалізації особистості неможливий без почуття свободи. Духовний стан особистісної свободи виникає у людини при усвідомленні нею наявності зовнішніх можливостей вибору і сформованої внутрішньої готовності зробити цей вибір. Однак цього часто буває недостатньо: ми практично ніколи не здійснюємо вчинків на основі механічного перебору альтернатив, ситуація вибору завжди творчо усвідомлюється і змінюється. У цьому полягає сенс особистісної свободи і духовність людини. Для духовно розвиненого індивіда надзвичайно важливо сприймати, переживати і розуміти художні твори як засіб піднесення духу і відчуження від прози життя.

Четвертин напрям розглядає духовність, як божественне одкровення: Бог є Дух. Духовне життя – це життя в Богіві і з Богом.

Саме цей четвертий напрям розкривається в християнстві. Тут поняття духовності походить від Святого Духа. Духовність людини полягає в її залученні до Бога. Дух людини – це одна із складових її сутності, її природи. Дух – це неплотське, неземне і нематеріальне начало, яке пов'язує людину з вічним і неминущим світом. Це такий собі орган свідомості, в якому всі осереддя людського життя. Він є запорукою безсмертя і вічного початку в нас. Дух людський є диханням Духу Божого, і вже тому він безсмертний. Серед земних істот людина перша і єдина духовна істота [8]. У сфері духу людського – віра в Бога і любов до Нього. Духом людина прагне до Бога, духом поклоняється Йому і пізнає Його, духом осягає сенс і призначення свого життя.

За словами святителя Феофана Затворника, дух у людині проявляє себе в трьох станах:

- Страх Божий (благоговійний трепет перед величчю Бога).
- Свіість (внутрішній суддя, або «голос Бога»).
- Жага Бога (богоспілкування і богоспоглядання).

«Страх Божий» – це, звичайно, не страх у нашому звичайному розумінні цього слова. Це духовне почуття, прояв любові до Бога, яке передбачає благоговійний трепет перед величчю Божою, боязнь віддалитися від Нього через гріхи, побоювання образити Бога порушенням Його святої волі.

Плодами духу є любов, радість, мир, довготерпіння, лагідність, доброта, вірність, тихість, стриманість (Гал 5:22-23).

Відомо, що людина створена за образом і подобою Божою (Бут. 1:26-27). Крім того, Бог вдихнув в обличчя людини «дихання життя» (Побут 2:7). Що таке «дихання життя», яке Бог вдихнув в обличчя людини? Святитель Афанасій Олександрійський у створенні людини розрізняв два моменти: створення людської природи і запечатання цієї природи Богом, усиновлення людини Отцю через Сина в Дусі Святому. Таким чином, Бог через благодать стає Отцем тих, кого Він створив. Не випадково в Біблії використовується образ подиху. У давнину до дихання було містичне відношення. Майже у всіх стародавніх мовах (давньоєврейська, грецька та ін.) слова «дихання» і «дух» є спільнокореневими. Вважалося, що з диханням людини таємничим чином пов'язане життя людини, таємниця її особистості. Тому подих, особливо подих з уст в уста, в обличчя, розглядався як дія, в якій людина передає щось таємниче, частку самої себе. Ось чому святитель Григорій Богослов говорить про те, що дух людини – це частка Бога, «струмінь невидимого Божества».

Будучи створеною за образом і подобою Божою, людина відпала від Творця, людська природа була пошкоджена гріхом. Але Творець не цурається людини, а дарує спасіння. Порятунком же здійснюється через очищення серця, покаяння і надбання Духа Святого. Надбання Духа Святого відбувається за допомогою молитви і повного віддання себе зі щирою вірою волі Божій. Святий Дух живить людський дух завдяки молитві (спілкуванню з Богом) і участі людини в таїнствах. Більше того, людина призивається уподібнитися Богу – стати святою («будьте святі, бо Я святий» (1 Пет 1:16)) і досконалою («будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний» (Мф. 5:48)). У зв'язку з цим можна вважати, що людина здатна здобувати деякі духовні властивості Бога, «нести» їх і, як наслідок, проявляти свою людську духовність.

Отже, які духовні властивості Бога може здобути людина?

Господу «властива глибина премудрості і розуму» (Рим 11:33). Він всюдисущий, знає все. Бог володіє досконалою самосвідомістю і абсолютно знає Свою триєдину природу («...ніхто не знає Сина, крім Отця, і Отця не знає ніхто, окрім Сина» (Мт 11, 27)). «...Дух (Святий) усе досліджує: і глибини Божі ... і Божого ніхто не знає, крім Духа Божого» (1 Кор 2:10-11). Таким чином, можна провести паралель: в людині є потреба усвідомлювати себе, пізнавати себе. Ці людські потреби відзначають і психологи. Крім того, Бог має досконале ведення про свої справи («Відомі Богу відвіку всі вчинки Його» (Діян 15:18)). Так, у

молитві Бог відкриває людині, як їй краще вчинити, як влаштувати свої справи, який шлях обрати, який вибір зробити.

Розум і мудрість у Святому Письмі розглядаються, як Божий дар людству. Людина – істота розумна, мисляча. Однак необхідно розрізняти види розуму. М. Є. Пестов виділяє три види [5].

Перший вид – розум «інстинктивний», яким володіють і тварини і яким переважно живуть духовно нерозвинені люди і дикуни. Він зайнятий виключно завданням збереження життя і задоволення потреб тіла. Він може бути добре розвинений – «загострений», і тоді його називають хитрістю, пронозливістю і т.д. І в найдосконалішому стані цей вид розуму не облагороджує людину.

Якщо лише ним живе людина, то вона не підноситься над тваринами і опускає людську гідність. У цьому випадку всі думки людини зайняті турботами про збереження життя, їжу, одяг, життєвий комфорт і т. п. Цей вид розуму вкладений у тваринний світ Богом як засіб самозахисту і підтримки життя тіла.

Другий вид розуму – це розум логіки і науки. З його допомогою людиною будується наука, рухається прогрес техніки, сплітаються наукові теорії та філософські системи. Господом він даний людині для осягнення Його творіння і премудрості Самого Творця всесвіту. Якщо розум інстинктивний властивий всьому людству, то розвиток і користування розумом логіки і науки є долею вже порівняно вузького кола людей. Однак і не цей вид розуму є головним даром людині від Бога. Цей розум недосконалий, про що свідчить хоча б філософія, яка складається з безлічі постійно мінливих і суперечливих одна інший систем і теорій. Головним, найціннішим даром людству, як пише М. Є. Пестов, є третій вид розуму – благодатний розум. Митрополит Веніамін (Федченко) висловлюється з цього приводу: «У душі є свій, більш глибокий розум, істинний розум, інтуїція, внутрішнє сприйняття істини». Благодатним розумом і вірою осягається існування Бога – Творця Світу, Його незбагненна премудрість, зв'язок Світу з Божеством – Промисел і любов Бога до Свого творіння, доцільність всіх законів природи і закономірність явищ в долі всього людства, народів і окремих особистостей. Лише благодатний розум віри може осягати якоюсь мірою гармонію Світу і невимовну красу Самого Божества і примиряти в душі все ті уявні протиріччя і здивування, перед якими безсилий розум науки і логіки. І саме благодатний розум воістину збагачує людину. Цей розум – це «розум Христовий», який є в людині лише через співперебування в ній Святого Духа Божого і розвивається в душі в міру його «здобуття».

Цей вид пізнання, на відміну від перших двох видів розуму, святі апостоли називали мудрістю. Апостол Яків характеризує її властивості: «Мудрість, що сходить зверху, насамперед чиста, а потім спокійна, лагідна, покірлива, повна милосердя та добрих плодів, безпристрасна та нелукава» (Як. 3:17). Цю духовну мудрість святі отці називають «духовним розумом» або «духовним веденням», а різні письменники – «вищим розумом», «великим розумом». Не може бути справжнього розуму і справжньої мудрості, які не були б вкорінені в премудрості і розумі Божому, «Немає мудрості, і немає розуму ... всупереч Господу» (Притч. 21:30).

Святість означає, що Бог у Своїх прагненнях визначається і керується уявленнями про одне найвище добро. Оскільки Бог чистий від гріха і не може згрішити, то Він любить і в творінні добро і не сприймає зло («...Будьте святі, бо святий Я» (Лев 19:2)). Божественна святість проявляє себе у світі, як Божественне світло або, інакше, Божественна слава («Бог є світло, і немає в ньому ніякої темряви» (1 Ін 1:5)).

Всеблаженство – це ще одна властивість Бога. Бог всеблажен, тобто цілком щасливий. Про те, що творіння може стати причасницею Божественного блаженства (Божественного щастя) нам відомо з п'ятої глави Євангелія від Матвія (заповіді блаженства).

Причасниками Божественного щастя стають лагідні і чисті серцем, милостиві і миротворці, які шукають правди і її відстоюють.

*Важливий для педагогіки висновок стосується співвідношення в людині духовного ядра й психічних сил – «емпії». На думку В. В. Зеньковського, духовне життя не «твориться» через розквіт емпії, а лише пробуджується й опосередковується нею. Вона не є похідним від емпіричної сфери, а підпорядкована своїй власній закономірності. «Не можна прийти до духовного росту через розвиток психічних сил – інтелекту, волі або почуттів, хоча духовне життя й опосередковується цим розвитком душевної периферії». І, навпаки, примат духовного початку не усуває й не пригнічує власної закономірності психофізичного життя.*

Сьогодення є свідком ситуації «ножиць» у розвитку суб'єктивного і об'єктивного. Виникла ця ситуація в момент появи людського суспільства, вона досить чітко усвідомлювалась кращими представниками людства, коли останнє вийшло зі стану первісного етапу розвитку суспільства і перейшло до першої рабовласницької цивілізації. Вже тоді стало зрозуміло, що за стрімко прогресуючим суб'єктивним повинен бути такий же суб'єктивний контроль.

Історично першою спробою свідомого творення таких механізмів у індивідів є практика формування «душі людської» світовими релігіями. Для того, щоб подібний механізм формувався потрібні такі умови:

– знання про процес і механізм привласнення і відчуження як про спосіб самореалізації людини. Ці знання можуть бути різного рівня розвитку, вони можуть мати різну форму наївно-міфічну, релігійно-містичну, науково-логічну;

– формування та застосування індивідом суб'єктивного регулятивного механізму оптимізації процесу привласнення-відчуження не лише в особистих інтересах, а й інтересах соціального оточення (суспільства);

– самореалізація через привласнення можлива лише за умов наявності об'єкту привласнення.

Для того, щоб привласнити засіб до існування (їжа, одяг, житло), потрібно, щоб даний засіб був у наявності, був елементом соціального буття. Щоб привласнити певний рівень культури, його треба мати в соціальному середовищі. Слід пам'ятати, що чим менше особа відчужує від себе, тим менший масив культури формується в суспільстві, а звідси, менші можливості індивідуального привласнення.

Практично це досить зрозуміла ситуація. Я витрачаю менше власних, зароблених мною грошей на відвідування театру ніж це потрібно для мого духовного розвитку. Матеріальні можливості театрального мистецтва звужуються, і саме мистецтво уповільнює розвиток. У мене звужуються можливості щось нове для себе взяти з театру.

Суб'єктивний механізм самореалізації через привласнення-відчуження в етиці отримав назву совісті, що тісно пов'язане з поняттями честі та людської гідності. Для того, щоб ці механізми працювали необхідне відповідне ставлення до власної совісті, гідності та честі. Саме таке ставлення, що виникало в процесі історичного розвитку людини, ми й вважаємо однією з функцій релігійності. Функції, яка має економічне підґрунтя.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Агафонов А.Г. Человек как смысловая модель мира / А.Г. Агафонов. – М., 2000. – 180 с.
2. Акимов А. Е. Торсионные поля как космофизический фактор / А.Е. Акимов, В.Я. Тарасенко, Г.И. Шипов // Биофизика. – 40 (4). – 1995.
3. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
4. Анімістичні вірування [Електронний режим] // Електронна онлайн бібліотека. – Режим доступу : [http://ualib.com.ua/br\\_1293.html](http://ualib.com.ua/br_1293.html).
5. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского / М.М. Бахтин. – М. : Советская Россия, 1979.
6. Белова С.В. Диалог – основа профессии педагога: [учебно-методическое пособие] / С.В. Белова. – М. : АПКИПРО, 2002. – 148 с.
7. Бердяев Н. А. Самопознание / Н. А. Бердяев. – М. : Книга, 1991. – 575 с.
8. Бех І.Д. Виховання особистості: Наукове видання у трьох книгах / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 1 – 278 с., Кн.2 – 342 с., Кн.3, 2006. – 272 с.

#### REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Ahafonov A.H. Chelovek kak smyslovaia model myra / A.H. Ahafonov. – M., 2000. – 180 s.
2. Akymov A. E. Torsyonnye polia kak kosmofizicheskiy faktor / A.E. Akymov, V.Ya. Tarasenko, H.Y. Shypov // Byofizyka. – 40 (4). – 1995.
3. Aleksyuk A. M. Pedagogika vyshchoi osvity Ukrainy. Istoriia. Teoriia / A. M. Aleksyuk. – K. : Lybid, 1998. – 560 s.
4. Animistychni viruvannia [Elektronnyi rezhym] // Elektronna onlain biblioteka. – Rezhym dostupu : [http://ualib.com.ua/br\\_1293.html](http://ualib.com.ua/br_1293.html).
5. Bakhtyn M.M. Problemy poetyky Dostoevskoho / M.M. Bakhtyn. – M. : Sovetskaia Rossyia, 1979.
6. Belova S.V. Dyaloh – osnova professyy pedahoha: [uchebno-metodycheskoe posobyie] / S.V. Belova. – M. : APKyPRO, 2002. – 148 s.
7. Berdiaev N. A. Samopoznanye / N. A. Berdiaev. – M. : Knyha, 1991. – 575 s.
8. Bekh I.D. Vykhovannia osobystosti: Naukove vydannia u trokh knykh / I.D. Bekh. – K. : Lybid, 2003. – Kn. 1 – 278 s., Kn.2 – 342 s., Kn.3, 2006. – 272 s.

#### **Барно А. Н. Человек - основа социокультурных ценностей общества**

*В статье обозначены ключевые задачи образования как важнейшего института культуры. Охарактеризованы педагогику как гуманитарную науку о воспитании человека. Определены основные направления педагогики в историческом контексте ее развития. Осуществлен анализ понятия «духовность», которое автор связывает с «высшей частью человеческого существования», с «внутренней жизнью» и «духовной сущностью» человека в отличие от того, что связано с материальной, телесной отраслью человеческой жизни. Духовное развитие личности - развитие, направленное на индивидуальное проявление в системе мотивов двух фундаментальных потребностей - идеальной потребности познания и социальной потребности жить и действовать для других.*

**Ключевые слова:** *духовное развитие личности, образование, дух-душа-тело, индивидуальность, духовное состояние.*

**Barno O. M. Person As Basis Of Society Socio-Cultural Values**

*The article outlines the key tasks of education as an important cultural institution. It has been characterized pedagogics as humanities science on human education. The basic directions of pedagogics in the context of its historical development are described. There have been done the analysis of the concept of "spirituality", which the author connects with the "higher part of human beings", the "inner life" and "spiritual essence" of man unlike that associated with the material, corporeal branch of human life. Spiritual Development - Development aimed at individual expression system motifs two fundamental needs - ideal social needs and knowledge necessity to live and work for others.*

**Keywords:** *spiritual development, education, spirit, soul, body, personality, spiritual state.*